

Л. І. Хахула

Польські суспільні настрої щодо України та українців у 1991-2014 рр.

На основі аналізу даних соціологічних опитувань розглянуто зміни польської громадської думки про Україну і українців у період 1991-2014 рр. Особливу увагу приділено впливу українських політичних перетворень 2004 р. та 2013-2014 рр. на сприйняття поляками своїх східних сусідів. Показано, що протягом двох останніх десятиліть значно збільшилася кількість польських громадян, які позитивно ставляться до українців. Така тенденція сприяє налагодженню тісної співпраці між історично близькими народами і державами.

Ключові слова: громадська думка, поляки, українці, польсько-українські відносини.

Для сучасних євроінтеграційних прагнень України важливим чинником є збільшення кількості симпатиків України та українців серед громадян європейських держав. Особливого значення це набуває у випадку Польщі, яку називають «адвокатом України в Європі». Дослідження закономірностей змін симпатії / неприхильності / байдужості поляків до українців дозволить уникнути в майбутньому зроблених раніше помилок та вибудувати правильну стратегію у взаємовідносинах між державами. Крім того, зазначена проблема не отримала широкої уваги серед українських та зарубіжних дослідників (винятком є роботи Л. Зашкільняка [21], Я. Заленцького [20], Й. Конєчної [5]) і потребує об'єктивного аналізу.

Метою представленої статті є аналіз зміни громадської думки поляків про українців та Україну упродовж 1991-2014 рр., а також простеження причин і закономірностей покращення / погіршення образу українця у Польщі.

На початку 1990-х рр. Польща, як заново відроджена демократія, всіляко сприяла трансформаційним змінам в державах Центрально-Східної Європи. По відношенню до України згадана політика знайшла вираз у підтримці на офіційному рівні державотворчих прагнень та дій її політичних еліт. Польські Сейм та Рада Міністрів підтримали проголошення незалежності України [13-15], та закликали до поглиблення співпраці «для добра обох народів, їх сусідів та цілої Європи» [8]. Одним

© Л. І. Хахула, 2014.

із важливих аспектів польсько-української співпраці цього періоду стало підписання 18 травня 1992 р. під час візиту до Польщі Президента України Леоніда Кравчука, «Трактату про добре сусідство, приязні відносини і співпрацю». Документ, серед іншого, обумовлював права національних меншин на збереження і розвиток етнічної, культурної, мовної, релігійної ідентичностей [11].

Проте, з огляду на вищесказане, важливим залишалось питання щодо ставлення польського суспільства до України та її громадян. Слід звернути увагу на те, що на початку 1990-х рр. пересічний поляк майже нічого не знав про Україну [6, с. 5], оперуючи переважно старими міфами та негативними стереотипами. Тому, у 1991 р. позитивно до українців ставилося лише 9% поляків, неприязнь відчувало 38% опитаних [3, с. 223]. У загальному рейтингу народів, гірші позиції були лише у ромів (циган) та арабів. Ці дані стали наочним підтвердженням результативності політики влади ПНР, спрямованої на дискредитацію українців у польському суспільстві.

Поряд з тим, у 1991 р. 60% поляків вважали незалежність України корисною для Польщі. Натомість об'єднання Німеччини тоді лякало більшість поляків. У 1992 р. на питання про те, яких держав слід найбільше побоюватися, Україну назвало 30% опитаних [7, с. 16]. Соціологи спостерігали таку закономірність серед респондентів: «Якщо ми когось любимо, то гадаємо, що і вони нас люблять» [2]. Тому більшість поляків вважали, що найбільше їх любили французи, американці, італійці, а найменше безпосередні сусіди: литовці, німці, росіяни та українці [2].

Схожа тенденція у ставленні поляків до українців зберігалася протягом наступних років. Польсько-українські спроби налагодити дружні та добросусідські відносини, напевне, не мали значного впливу на зміну ставлення поляків до своїх найближчих сусідів. У грудні 1992 р. газета «Rzeczpospolita» опублікувала результати опитування серед поляків на тему «Які національності можуть шкодити Польщі і полякам?». 72% респондентів такими, що можуть зашкодити назвали німців, 29% вважали, що це українці і євреї, і лише 10% вказали на росіян [1]. Натомість на питання: «Які національності можуть бути корисними для Польщі і поляків», 77% назвали тих таки німців, 37% – євреїв. І лише 16% опитаних ствердили, що українці можуть бути корисними [1]. Станом на середину лютого 1993 р. серед народів, чий приїзд до Польщі, на думку поляків, слід було обмежити, найбільше називали українців (бл. 65% опитаних), а також росіян (63%) [16].

В листопаді 2001 р. було оприлюднено рапорт Інституту громадських справ: «Польща–Україна: взаємний візерунок» [5], який містив результати соціологічних досліджень проведених у січні 2001 р.

Закономірністю, яка впливала з результатів опитування, був той факт, що Україну поляки сприймали так само, як Польщу, в країнах Заходу, тобто як бідну, відсталу, погано організовану і небезпечну державу. З погляду неприхильного ставлення до себе з боку поляків українці продовжували знаходитися на остатньому місці, нижчому, аніж росіяни, білоруси, словаки, угорці чи чехи [18]. Серед приписуваних поляками українцям рис національного характеру були нетолерантність, завзятість, нещадність (12%), гостинність, приязнь (3%), безгосподарність (1%) і працьовитість (1%) та ін. [5, с. 21].

Щодо ставлення до українців, то ті респонденти, які відвідували колись Україну, надавали перевагу симпатії українцям над антипатією [5, с. 28]. Рівень симпатії до українців залежав і від віку. Певна вікова межа – 40 років.

Про ставлення поляків до українців на побутовому рівні неодноразово писала преса. Більшість поляків нав'язувала перші контакти з українцями на базарах, де останні продавали дешеві товари. Це сприяло поглибленню негативного стереотипу України в Польщі. На думку польського дослідника Я. Заленцького, в останнє десятиліття ХХ ст. уявлення поляків про українців характеризувалися набором рис, які повністю суперечили концепції економічної людини. Поляки вважали українців бідними, марнотратними, позбавленими підприємливості, лінивими. В культурній і традиційній сферах українці виглядали відсталими, неосвіченими, неохайними. А в політичному та соціальному вимірах поляки приписували українцям такі риси, як крайній націоналізм, мстивість та фанатизм [20, с. 3]. «Прибульців зі Сходу» часто трактували як людей другої категорії. Переважно не розрізняли, чи ідеться про це росіян, білорусів чи громадян України, стратегічного партнера Польщі. Поляки просто не любили Сходу, боялися його, не знали і не хотіли пізнати, вважаючи що «всі хто за Бугом, є для нас «русци» («Ruscy») або злі» [17].

Відчутне поживлення у зацікавленні поляків Україною мало місце наприкінці 2004 р., і було пов'язане з президентськими виборами в Україні. Масова підтримка поляками боротьби українців за чесні вибори знайшла відображення і у зміні громадської думки. Загальнонаціональне опитування засвідчило, що 52% поляків цікавилися революційними подіями в Україні і активно їх обговорювали. Серед людей із вищою освітою рівень

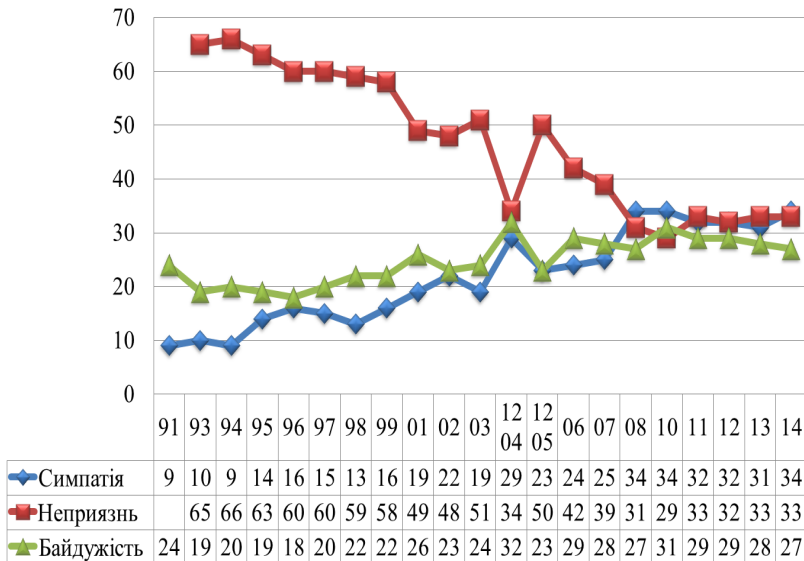
зацікавленості українськими подіями сягав 86% [20, с. 1]. Більша половина опитаних (54%) підтримувала опозиційного кандидата В. Ющенко, і лише 2% були прихильниками провладного В. Януковича [20, с. 1].

Змінилося і загальне ставлення поляків до українців. У 2003 р. українці займали 24 позицію позитивного ставлення у переліку 28 народів, стосовно яких проводили опитування. Через рік, одразу ж після «Помаранчевої революції», вони піднялися на 19 позицію у переліку з 32 народів [19, с. 2]. Позитивне ставлення поляків до українців зросло на 10%, а рівень неприязні знизився на 17%. Якщо в жовтні 2003 р. з симпатією до українців ставилося 19% поляків, то в грудні 2004 р. таких було уже 29%. Відносна кількість поляків із неприязним ставленням до українців зменшилася з 51% до 37% відповідно [19, с. 2]. Порівнявши дані росту симпатії за аналогічний період до литовців (+2%), білорусів (-2%) та росіян (-4%). Соціолог Я. Заленцький зробив висновок, що «Помаранчева революція» «стала трампліном для швидкого росту симпатії поляків до українців» [20, с. 5].

У віковому зрізі в грудні 2004 р. більшу симпатію до українців виявляли молоді поляки. До українців позитивно ставилися 40% опитаних у віці 25-34 років і 32% – в віці 18-24. Натомість серед опитаних віком 55-65 років прихильність українцям виявляли лише 28%, а у віці понад 65 років тільки 19%. Ці дані ще раз підтверджують неодноразово повторювану тезу про те, що зміна поколінь є одним із ключових факторів впливу на покращення взаємних образів обох народів. Серед головних перешкод польсько-українського зближення аж 30% опитаних називали історію, а менше – національний характер, культурні відмінності та ін. [21, с. 816].

Проте у наступні роки відбулися зміни симпатії поляків до українців. Після різкого підйому приязні, настав різкий спад, а точніше сказати розчарування неспроможністю українських еліт об'єднатися заради демократичної держави з європейськими стандартами. Тому уже в грудні 2005 р. 50% опитаних виразили неприязнь українцям, а відносне число тих, хто ще рік тому симпатизував східним сусідам зменшилося з 29% до 23% (рис. 1).

Окремо слід згадати, що зміни суспільних настроїв поляків щодо українців в кінці XX – на початку XXI ст. відбувалися на тлі складних історичних дискусій, щодо відбудови Польського військового меморіалу на Личаківському цвинтарі у Львові (у польській публіцистичній традиції відомого як «Цвинтар Орлят») та чергових річниць Волинської трагедії 1943 р. Перебіг цих подій в певній мірі впливав на тональність виступів політичних діячів, публікації в пресі та громадську думку.



Джерело: Stosunek Polaków do innych narodów. Komunikat z badań. (CBOS, NR 20/2014) / [Оprac. B. Roguska]. – Warszawa, 2014. – 9 s.

Рис. 1. Зміна ставлення поляків до українців у 1994-2014 рр.

Тому у 2013 р. під час вшанування 70-ї річниці протистояння на Волині, польська суспільна думка була поділеною в оцінці подій а також можливості актуального польсько-українського примирення. Для 54% громадян історія сприймалася такою, що ділить народи, а лише 24% висловили думку, що спільна історична традиція об'єднує поляків і українців [12, с. 3]. В цей сам час 63% опитаних вважали, що поєднання між поляками і українцями є можливим, а 21% – неможливим [12, с. 4]. Якщо звернутися до попередніх досліджень польської громадської думки, то слід констатувати, що у 2013 р. польське суспільство у своєму прагненні примирення з українцями зробило рішучий крок назад, рівно на одне десятиліття (у 2003 р. також 63% опитаних вважали примирення між обома народами можливим). Бо ще у 2012 р. кількість оптимістів становила 75%, а у 2004 р. їх було 81% [12, с. 4].

Проте події зими 2013–2014 рр. названі «Револуцією Гідності» значно наблизили поляків і українців до себе, адже поляки всіляко

підтримали українців і допомагали їм. В пресі, інтернет-публікаціях автори акцентували на братерстві і спільності інтересів. Польська хронологія Майдану виглядала так: 30 листопада українська міліція побила серед інших і польського журналіста, через декілька днів зі сцени революції польський політик Ярослав Качинський вітався з українцями словами «Слава Україні», поляки допомагали будувати барикади, були волонтерами. У березні на барикадах зустріли поляка з пов'язкою, схожою до тих, які носили вояки Армії Крайової під час Варшавського повстання 1944 р. Ним виявився хлопець з Ополя на ім'я Давид, член однієї з сотень Самооборони [4].

Як наслідок, громадська думка Польщі висловила рішучу підтримку українцям. За результатами опитування початку лютого 2014 р. 65% поляків виразили зацікавлення подіями в Україні. Разом з тим, 63% респондентів підтримали протестуючих, 31% не підтримали жодну сторону [10, 3]. Така підтримка була навіть вищою, ніж під час Помаранчевої революції, коли прихильників В. Ющенка підтримало 54% дорослих поляків.

На думку 52% опитаних Польща разом з іншими членами Європейського Союзу повинна підтримувати «продемократичні та проєвропейські прагнення українців» [10, с. 5]. 12% вважали, що на Польщі лежить особлива місія в українському питанні, а 29% – що Польща повинна зберегти нейтралітет і не втручатися в українські події [10, с. 5]. Опитування 2014 р. зафіксувало і незначне збільшення поляків з позитивним ставленням до українців (рис. 1).

Щодо ставлення українців до поляків, то 14-26 березня 2014 р. в Україні, на замовлення Міжнародного республіканського інституту, було проведено опитування, із блоком питань присвячених ставленню українців до інших народів і держав. Рівно половина респондентів з усієї України задекларували своє ставлення до Польщі як «тепле», третина (34%) відзначила байдуже ставлення до західного сусіда і 15% – «прохолодне» [9, с. 94]. Тоді коли до Росії прихильно ставилися 31% опитаних, байдуже – 21%, і «прохолодно» – 45% [9, с. 95–98]. Опитування виявило і регіональні відмінності у ставленні українців до Польщі. Найвищий рівень прихильності до Польщі проявили мешканці Західної України – 79%, дещо менший – Центральної (70%) і зовсім низький на Півдні і Сході – 25% і 24% відповідно [9, с. 95–98].

Отже, як засвідчують результати опитування польської громадської думки, протягом останніх двох десятиліть відбулися суттєві зміни в сприйнятті польськими громадянами України та українців. Серед причин

описаної тенденції є щоразу інтенсивніші контакти між обома народами, вплив глобалізаційних процесів на поширення ідей толерантності щодо інших націй, розуміння державними та інтелектуальними елітами того, що стабільний і безпечний розвиток Центрально-Східної Європи можливий лише завдяки розумінню єдності цілей і завдань, а також взаємній згоді. Разом з тим, як показують цифри, в українців і поляків ще є потенціал для налагодження тісніших політичних, економічних, наукових та культурних зв'язків.

Список використаних джерел

1. Datner-Śpiewak H. Polacy, Żydzi i inni / H. Datner-Śpiewak, I. Krzemiński // Rzeczpospolita. – 1992. – № 304. – 29 grudnia.
2. Francja dobra, Ukraina zła // Gazeta Wyborcza. – 1992. – № 161. – 10 lipca.
3. Jasińska-Kania A. Zmiany postaw Polaków wobec różnych narodów i państw / A. Jasińska-Kania // Studia nad postawami wobec innych narodów, ras i grup etnicznych. Tom 2: Bliscy i Dalecy [pod red. A. Jasińskiej-Kani]. – Warszawa: Instytut Socjologii, 1992. – S. 219-246.
4. Rudnicki J. Pojednanie. Od Wołynia do Majdanu. – Retrieved from <http://www.radiownet.pl/publikacje/pojednanie-od-wolynia-do-majdanu#/publikacje/pojednanie-od-wolynia-do-majdanu>.
5. Konieczna J. Polska–Ukraina: wzajemny wizerunek. Raport z badań / J. Konieczna. – Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2001. – 89 s.
6. Od Redakcji // Więż. – 1991. – № 11–12. – listopad-grudzień. – S. 5-9.
7. Orlof E. Geneza i znaczenie polsko-ukraińskiego pojednania / E. Orlof // Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє : зб. наук. праць. Ч. 2 / [за заг. ред. Т. І. Зарецької]. – К.: [б. в.], 2002. – С. 13–20.
8. Polska uznała niepodległą Ukrainę // Gazeta Wyborcza. – 1991. – № 281. – 2 grudnia.
9. Public Opinion Survey Residents of Ukraine. March 14-16, 2014. – Kyiv: International Republican Institute, 2014. – 135 p.
10. Stosunek do protestów na Ukrainie. Komunikat z badań. (CBOS, NR 21/2014) / [Oprac. B. Roguska]. – Warszawa, 2014. – 10 s.
11. Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy, sporządzony w Warszawie dnia 18 maja 1992 roku // Dziennik Ustaw RP. – 1993. – № 125. – Poz. 573.
12. Trudna pamięć: Wołyń 1943. Komunikat z badań. (CBOS, BS 93/2013) / [Oprac. M. Herrmann]. – Warszawa, 2013. – 3 s.
13. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 lipca 1990 r // Monitor Polski. – 1990. – № 30. – Poz. 234.
14. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 31 sierpnia 1991 r. w sprawie niepodległości Ukrainy // Monitor Polski. – 1991. – № 29. – Poz. 205.

15. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 6 grudnia 1991 r. w sprawie niepodległości Ukrainy // Monitor Polski. – 1991. – № 45. – Poz. 316.
16. Wizowe prawo Kalego // Gazeta Wyborcza. – 1993. – №70. – 24 marca.
17. Wojciechowski M. Kompleks Wschodu / M. Wojciechowski // Gazeta Wyborcza. – 2000. – № 109. – 11 maja.
18. Wojciechowski M. Tak blisko, a tak daleko / M. Wojciechowski // Gazeta Wyborcza. – 2001. – № 271. – 21 listopada.
19. Wpływ ostatnich wydarzeń na Ukrainie na stosunek Polaków do Ukraińców. Komunikat z badań. (CBOS, BS 190/2004) / [Oprac. M. Strzeszewski]. – Warszawa, 2004. – 2 s.
20. Załęcki J. The Polish and their attitudes to Ukraine and the Ukrainians in the period of the «Orange Revolution» – between warmth and prejudice / J. Załęcki // Соціологічні дослідження : збірник наукових праць. – 2008. – № 7. – С. 1-9.
21. Zaskilniak L. Stosunki ukraińsko-polskie w XX wieku w świadomości społecznej Ukraińców i Polaków / L. Zaskilniak // Przegląd Wschodni. – 2011. – T. XI. – Zeszyt 4 (44). – S. 807-819.

Хахула Л. І. Польские общественные настроения относительно Украины и украинцев в 1991-2014 гг.

На основании анализа результатов социологических опросов рассмотрено изменение польского общественного мнения относительно Украины и украинцев в 1991-2014 гг. Особенное внимание уделено влиянию украинских политических преобразований 2004 г. и 2013-2014 гг. на восприятие поляками своих восточных соседей. Показано, что на протяжении двух последних десятилетий значительно увеличилось количество польских граждан, которые относятся к украинцам положительно. Подобная тенденция способствует налаживанию тесного сотрудничества между исторически близкими народами и государствами.

Ключевые слова: общественное мнение, поляки, украинцы, польско-украинские отношения.

Khakhula L. I. Polish public opinion towards Ukraine and Ukrainians in 1991-2014.

On the basis of analysis of data of social polls the changes of Polish public opinion about Ukraine and Ukrainians in a period 1991–2014 are considered. Special attention is given to influence of the Ukrainian political transformations in 2004 and 2013–2014 on Polish perception of the east neighbors. It is shown that during two last decades the amount of Poles who positively treated Ukrainians increased considerably. Such tendency assists adjusting of intimate cooperation between historically close people and states.

Key words: public opinion, social polls, Poles, Ukrainians, Polish-Ukrainian relations.